

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 452

Rozwój trwały i zrównoważony

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Redakcja wydawnicza: Elżbieta Kozuchowska
Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz
Łamanie: Beata Mazur
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronach internetowych
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-619-0

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp.....	7
------------	---

Część 1. Teoretyczne aspekty rozwoju trwałego i zrównoważonego

---

Arnold Bernaciak: Aktualne trendy relacji gospodarka–środowisko w Polsce w układzie presja – stan – reakcja / Current trends of relationships between economy and environment in Poland in a pressure – state – response framework	11
Tadeusz Borys: O dwóch komplementarnych ujęciach nowego paradygmatu konsumpcji / About two complementary approaches of a new consumption paradigm	22
Andrzej Czyżewski, Piotr Kulyk: Kształtowanie rozwoju trwale zrównoważonego w ekonomii rolnej w optyce historycznej i współczesnej / Creating permanently sustainable development in agricultural economics in historical and modern perspective	32
Johannes (Joost) Platje: Efficiency, fragility and unsustainable development / Wydajność, kruchość i niezrównoważony rozwój	46
Łukasz Popławski, Bogusław Kaczmarczyk: Problemy zrównoważonego rozwoju – wycena przestrzeni publicznej / Problems of sustainable development – evaluation of public space	58
Agata Rudnicka: Nowe standardy zarządzania jakością i środowiskiem a zrównoważony rozwój przedsiębiorstwa / New quality and environmental management standards vs. sustainable development of a company	65
Ivan Telega, Maciej Malaczewski: Wzrost gospodarczy, zasoby naturalne oraz środowisko w świetle schumpeterowskiej teorii wzrostu / Economic growth, natural resources and environment in the light of Schumpeterian growth model	74

Część 2. Globalny wymiar rozwoju zrównoważonego

Agnieszka Becla: Problemy ekologiczne a Milenijne Cele Rozwoju w świetle idei zrównoważonego rozwoju / Ecological problems and Millennium Development Goals in the light of the sustainable development idea.....	93
Adam Budnikowski: Wybrane tendencje gospodarki światowej w latach 1946–2016 / Chosen trends of the world economy in the years 1946–2016	106
Stanisław Czaja: Czynniki niedostatecznej realizacji Milenijnych Celów Rozwoju – analiza globalna / Factors of the insufficient realization of Millennium Development Goals – global analysis	115

Eugeniusz Kośmicki: Współczesna globalna sytuacja kryzysowa a możliwości zrównoważonego rozwoju / Contemporary global crisis vs. a possibility of sustainable development	126
Leon Olszewski, Barbara Olszewska: Geoekonomiczne aspekty polityki rozwoju zrównoważonego / Geoeconomic aspects of sustainable development policy	137
Bartosz Ziemblicki: Zrównoważony rozwój z perspektywy prawa międzynarodowego i europejskiego / Sustainable development from the perspective of international and European law	149

Część 3. Problemy rozwoju zrównoważonego w ujęciu sektorowym i lokalnym

---

Hanna Adamska: Realizacja koncepcji zrównoważonego rozwoju na obszarach wiejskich – studium przypadku / Implementation of sustainable development concept on rural areas – case study	165
Anna Bernaciak: Zmiany świadczeń dostarczanych przez ekosystemy w następstwie procesów rewitalizacji w miastach / Changes of the ecosystem services in the process of revitalization in cities	177
Joanna Godlewska: Teoretyczne i praktyczne aspekty rozwoju zrównoważonej turystyki na obszarach przyrodniczo cennych / Theoretical and practical aspects of sustainable tourism development in precious natural areas .	185
Krzysztof Posłuszny: Wybrane metody analizy wpływu procesów fragmentacji na emisje środowiskowe / Chosen methods of analysis of fragmentation influence on the environmental emissions.....	197
Stanisław Korenik, Dorota Rynio, Alicja Zakrzewska-Półtorak: Miejski obszar funkcjonalny Wrocławia jako rdzeń województwa dolnośląskiego / Wrocław functional area as the core of the Lower Silesia Voivodeship.....	207
Paulina Legutko-Kobus: Zarządzanie dziedzictwem kulturowym jako element implementacji rozwoju zrównoważonego na poziomie lokalnym / Management of cultural heritage as implementation of sustainable development at the local level	219
Monika Paradowska: Wyzwania dotyczące współpracy interesariuszy na rzecz zrównoważonego rozwoju transportu w polskich miastach / Challenges for cooperation with stakeholders of sustainable transport in Polish cities	229
Przemysław Skulski: Miejsce przemysłu obronnego w gospodarce – wybrane problemy / The place of defence industry in economy – selected aspects.....	242
Marian Woźniak: Perspektywy i wyzwania turystyki w koncepcji zrównoważonego wykorzystania zasobów naturalnych / Perspectives and challenges of tourism in the concept of sustainable use of natural resources ...	258

Wstęp

Pojęcie trwałości w gospodarowaniu pojawiało się już kilkaset lat temu. W 1713 r. posługiwał się nim H.C. Carlowitz w odniesieniu do gospodarki leśnej, a w XIX wieku G.P. Marsh w relacji do niekorzystnych skutków rozwoju gospodarczego. Termin „rozwój trwały i zrównoważony” (*sustainable development*) oficjalnie po raz pierwszy pojawił się podczas Konferencji Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) w Sztokholmie w 1972 r. Od tamtego czasu powstało wiele definicji tego procesu, a większość z nich nawiązuje do tej, którą przedstawiono w *Raporcie Komisji Brundtland „Nasza wspólna przyszłość”* w 1987 r. Według niej rozwój trwały i zrównoważony opiera się na zaspokajaniu potrzeb teraźniejszości bez ryzyka uniemożliwienia zaspokajania potrzeb przyszłych pokoleń.

Prawo przyszłych pokoleń do zaspokajania ich potrzeb rozwojowych implikuje potrzebę stworzenia określonych ram instytucjonalno-prawnych stymulujących zmiany działalności ekonomicznej i społecznej w kierunku ochrony zasobów środowiska. Polityka rozwoju zrównoważonego jest formułowana i wdrażana w skali globalnej, regionalnej, makroekonomicznej i lokalnej. Niniejsze opracowanie ma na celu wskazanie współczesnych trendów zmian jej podstaw teoretycznych, a także charakterystykę wybranych obszarów działań realizacyjnych.

Pierwsza część opracowania obejmuje teoretyczne, wielowymiarowe aspekty rozwoju trwałego i zrównoważonego. Zawiera odniesienia do nowego paradygmatu konsumpcji (jako jednego z podstawowych procesów gospodarczych), zmian relacji gospodarka-środowisko wraz ze sposobami ich identyfikacji, a także problemów nierównoważenia rozwoju. Opiszano również wkład teorii zrównoważonego rozwoju do ekonomii rolnej, a następnie elementy zastosowań owej teorii w wycenie przestrzeni publicznej i funkcjonowaniu przedsiębiorstwa.

Drugą część opracowania poświęcono prawnym, politycznym i praktycznym problemom rozwoju trwałego i zrównoważonego w wymiarze globalnym. Problemy te zaprezentowano zarówno w perspektywie historycznej, jak i współczesnej w odniesieniu do kryzysu ekonomicznego i wiodących inicjatyw międzynarodowej polityki rozwoju. Poruszono też aspekty geoekonomiczne.

Trzecią i ostatnią część poświęcono problematyce rozwoju zrównoważonego w ujęciu sektorowym i lokalnym. Koncepcje równoważenia rozwoju poszczególnych sektorów gospodarki czy obszarów funkcjonalnych wyrastają z szerszego nurtu myśli ekonomicznej. W tym sensie są częścią i swoistym rozwinięciem (lub uszczegółowieniem) teorii rozwoju zrównoważonego. W wymiarze sektorowym w niniejszym opracowaniu uwzględniono przemysł, rolnictwo, transport i turystykę z uwzględnieniem polityk regulujących te dziedziny życia gospodarczego. W ukła-

dzie terytorialnym odniesiono się do uwarunkowań rozwoju obszarów miejskich i terenów wiejskich.

Prezentowane artykuły stanowią wkład do dyskusji nad ewolucją teorii rozwoju zrównoważonego i możliwościami jej urzeczywistnienia w praktyce, nad uwarunkowaniami wdrażania działań formułowanych na szczeblu Unii Europejskiej oraz na poziomie państw członkowskich (w tym adresowanych do podmiotów w skali lokalnej). Dotyczy to zarówno polityk makroekonomicznych, jak i sektorowych – w tym polityki środowiskowej. Skuteczność i efektywność tych działań może być odpowiedzią na wiele współczesnych wyzwań gospodarczych, społecznych i politycznych.

Karol Kociszewski

Marian Woźniak

Politechnika Rzeszowska
e-mail: mwozniak@prz.edu.pl

PERSPEKTYWY I WYZWANIA TURYSTYKI W KONCEPCJI ZRÓWNOWAŻONEGO WYKORZYSTANIA ZASOBÓW NATURALNYCH

PERSPECTIVES AND CHALLENGES OF TOURISM IN THE CONCEPT OF SUSTAINABLE USE OF NATURAL RESOURCES

DOI: 10.15611/pn.2016.452.22

JEL Classification: Q26, Q57

Streszczenie: Turystyka zawsze była, jest i będzie powiązana z zasobami naturalnymi terenów recepcyjnych, z których na szczególną uwagę zasługują walory związane z penetrowaniem miejsc o wyjątkowych wartościach krajobrazowo-przyrodniczych. Przyroda i różnorodność biologiczna urastają dzisiaj do jednych z głównych motywów zachęcających turystów do odwiedzania obszarów atrakcyjnych przyrodniczo i często objętych różnorodnymi formami prawnej ich ochrony. Artykuł jest próbą odpowiedzi na pytanie, czy przyroda rzeczywiście odgrywa obecnie tak ważną rolę w wyborze kierunków wypoczynku. Celem opracowania jest ukazanie preferencji turystów w różnych formach ich zachowań w środowisku naturalnym oraz umiejscowienie w nich wyjazdów przyrodniczych. W pozytywnej weryfikacji postawionej hipotezy badawczej, zakładającej, że najpopularniejszą formą przebywania na łonie natury jest bliski związek turysty z przyrodą, akcentujący zwiedzanie obszarów prawnie chronionych oraz ich obserwację, pomocne były wyniki badań ankietowych autora zrealizowanych wśród 1130 respondentów na obszarach wiejskich województwa podkarpackiego.

Słowa kluczowe: zasoby naturalne, turystyka zrównoważona, przyroda.

Summary: Tourism has always been, is and will be linked to natural resources, reception areas, all of which values associated with penetrating places of exceptional scenic and natural values deserve special attention. Nature and biodiversity have now become one of the main motivators that encourage tourists to visit attractive natural areas often covered by the variety of forms of legal protection. The article is an attempt to answer the question whether nature actually plays such an important role in choosing the direction of recreation. The article aims to show the preferences of tourists in the forms of tourist behavior in the environment and the location of their natural trips. In the positive verification of the research hypothesis, which assumes that the most common form of staying close to nature is a close relationship of tourists with nature, stressing visiting protected areas and their observation, the results of the survey's carried out among 1,130 respondents in the rural areas of the Podkarpackie Voivodeship were helpful.

Keywords: natural resources, sustainable tourism, nature.

*Wpatrz się głęboko, głęboko w przyrodę,
a wtedy wszystko lepiej zrozumiesz.*

Albert Einstein

1. Wstęp

Istotę turystyki zrównoważonej dogłębnie oddają pokrewne formy podróżowania, wykazujące związek turysty z przyrodą. Turystykę zrównoważoną możemy spotkać w literaturze jako wyraz podróżowania odpowiedzialnego wobec środowiska, a także jako turystykę zieloną czy ekoturystykę. Takie formy podróżowania akcentują w zarządzaniu zasobami naturalnymi uwzględnienie jak najmniejszych negatywnych skutków turystyki w sferze ekonomicznej, społeczno-kulturowej i co najważniejsze – przyrodniczej dla rejonu recepcyjnego. Turystyka zrównoważona interpretuje konkretne zachowania człowieka wobec środowiska oraz bezpośredni związek z przyrodą. Ekoturystyka, jako przykład takiej formy wypoczynku na obszarach przyrodniczo cennych, związana jest z ich ochroną oraz podwyższeniem jakości życia mieszkańców. Turystyka pozostająca w zgodzie ze środowiskiem promuje uczciwe podróżowanie, połączone z doświadczeniem poznania przyrody oraz bioróżnorodności zwiedzanych krajobrazów.

2. Metody i materiały

Praca przedstawia analizę badanego problemu, opartą na przeglądzie literatury oraz wynikach badań własnych, zrealizowanych w 2011 roku wśród 1130 mieszkańców gmin województwa podkarpackiego. Analizę wyników przedstawiono w podziale na płeć oraz wiek respondentów. W pracy postawiono hipotezę badawczą, że najpopularniejszą formą przebywania na łonie natury jest bliski związek turysty z przyrodą, akcentujący zwiedzanie obszarów prawnie chronionych oraz ich obserwację.

Celem artykułu jest ukazanie preferencji turystów w różnych formach ich zachowań w środowisku naturalnym oraz umiejscowienie w nich wyjazdów strictly przyrodniczych.

Weryfikację hipotez o zróżnicowaniu wariantów odpowiedzi respondentów na pytanie dotyczące ich zachowań w środowisku naturalnym wykonano za pomocą jednoczynnikowej analizy wariancyjnej, gdyż odpowiedzi na pytanie oparte zostały na 5-punktowej skali quasi-ilościowej. Weryfikację odpowiedzi testowano testem Fishera-Snedecora, a dalszą analizę – *post-hoc* – wykonywano testem NIR Tukeya.

3. Turystyka wyznacznikiem współczesnej cywilizacji

Już w 1905 roku E. Guyer-Freuler zauważył, że „turystyka jest zjawiskiem obecnych czasów opartym na wznrastającej potrzebie odzyskania sił i zmiany otoczenia, na obudzeniu się i rozwoju doceniania piękna krajobrazu oraz przyjemności obcowania z naturą” (za [Alejziak 1999, s. 16]).

Na początku XX wieku S. Witkiewicz pisał, że „piękno jest rzeczywistym, dotykającym i materialnie koniecznym pierwiastkiem ludzkiego życia”, a K. Sosnowski uznał za turystykę przede wszystkim obcowanie z pięknem natury. J.G. Pawlikowski włączył turystykę do najwyższych przejawów kultury duchowej, a Karol Wojtyła stwierdził, że „wypoczywa się prawdziwie i do dna przez kontakt z przyrodą, której nie można podpatrzeć na żywo i w całej pełni poprzez werandy wczasowych domów czy nawet hoteli i schronisk turystycznych” (za [Poller 2001, s. 68]).

Już jako Jan Paweł II wzywał turystów i tworzących rynek turystyczny do tworzenia obrazu turystyki w oparciu o ekologiczną odpowiedzialność [Jan Paweł II 1999, s. 37–38]. Kwestia ochrony środowiska przyrodniczego poruszana jest także w polityce religijnej papieża Franciszka, który stwierdza, że troska o ekosystemy wymaga szerokiego dostrzeżenia wszystkiego, co wykracza poza korzyści finansowe, gdyż w innym przypadku staniemy się milczącymi świadkami niesprawiedliwości, płacąc za nieodwracalne koszty degradacji środowiska [Ojciec Święty Franciszek 2015]. Nową generację turystów, jak stwierdza D. Zaręba [2000, s. 26–27], wyróżnia dziś specyficzny typ zachowań turystyczno-rekreacyjnych w środowisku naturalnym oraz kształtowanie się nowych motywów podróżowania, ukierunkowanych na bezpośredni kontakt z przyrodą. Należy jednak wyraźnie zaakcentować, że strategia udostępniania środowiska przyrodniczego turystom powinna być podporządkowana zasadzie: „odkryj, podziwiał, a jednocześnie chroń i ucz odpowiedzialności za korzystanie z zasobów ekosystemów”. Turystyka, jak stwierdza autorka, jest dziś nierozdzielnie związana ze środowiskiem przyrodniczym, przedstawia coraz to większe wymagania co do jakości oraz wartości krajobrazu przyrodniczego. Badania wielu autorów wskazują, że podstawowym motywem wyjazdów na świecie jest podziwianie pięknych krajobrazów oraz poznawanie i odkrywanie przyrody. Coraz większa liczba turystów poszukuje ciszy, spokoju, odpoczynku na łonie natury, nad czystą wodą, pragnie podpatrywać piękno przyrody i wypoczynku aktywnego (spędzając czas na rowerach, kajakach czy górskich wędrówkach), przeżyć duchowych i adrenaliny związanej z obcowaniem „sam na sam” z dziką przyrodą [Zaręba 2000].

Obraz obecnej turystyki kształtowany jest przez wiele obszarów, z których poważny wpływ ma rozwój cywilizacji, wyrażający się swobodą przemieszczania oraz nowymi postawami i gustami współczesnych turystów [Levitt 1983, s. 92–102]. Niektórzy autorzy nawet twierdzą, że turystyka przyjęła formę wyznacznika globalizacji [Meethan 2001, s. 33–34].

Obecny turysta coraz częściej wyznaje zasadę, że trendy w turystyce są ściśle związane ze słowami: szybko, często, krótko i daleko. W nawiązaniu do nich oraz ogólnych zmian w sferze jakości życia można je przedstawić w postaci [MacCannel 2005]:

- serwizacji, dotyczącej rozwoju wielu usług związanych z rynkiem turystycznym,
- dematerializacji, określanej chęcią poszukiwania coraz to nowych przeżyć w trakcie podróży,

- dekoncentracji i prywatyzacji, czyli zmian w aspekcie doznań wychodzących poza własne gospodarstwa domowe oraz indywidualne organizowanie wyjazdów,
- homogenizacji, czyli preferowania miejsc wypoczynku określanych jako modne,
- heterogenizacji, wyrażającej się dążeniem do oryginalności i wyróżnień w nowych miejscach, charakteryzujących się przygodą, fantazją, luksusem i przyjemnością,
- dekonsumpcji, wyrażającej się skracaniem czasu wypoczynku na korzyść osiągniętych przeżyć,
- prokonsumpcji, łączącej obowiązki służbowe z wypoczynkiem i zwiedzaniem,
- wirtualizacji, czyli połączenia życia turysty z wymiarem rzeczywistym i wirtualnym.

Walory środowiska naturalnego stały się rdzeniem obecnego produktu turystycznego, wyznaczającego formę wypoczynku [*Analiza... 2007*, s. 69–70].

Światowa Organizacja Turystyki Narodów Zjednoczonych wskazuje na istotne tendencje rozwoju turystyki, którymi są [Tourism 2001]:

- globalizacja jako kontrast do lokalizacji,
- rozwój elektronizacji i komputeryzacji, mający związek z wyborem i rezerwacją miejsca wypoczynku, ukazany przez Global Distribution System,
- proces przemieszczania się związany bezpośrednio z najnowszymi środkami transportu,
- występująca polaryzacja upodobań turystów skierowana na komfort wypoczynku oraz przeżycie przygody,
- wzrost zainteresowania miejscami nieznanymi,
- era turystyki w bliskiej przestrzeni kosmicznej,
- wzrost znaczenia zrównoważonego rozwoju turystyki, zarówno ze strony turystów, jak i organizatorów wypoczynku.

4. Miejsce turystyki w rozwoju zrównoważonym

Według D.W. Pearce'a i R.K. Turnera [1990] rozwój zrównoważony polega na maksymalizacji korzyści wynikających z rozwoju ekonomicznego, chroniąc jednocześnie oraz zapewniając odtwarzanie się użyteczności i jakości zasobów naturalnych w długim okresie. Za godną polecenia definicję rozwoju zrównoważonego należy uznać tę zawartą w ustawie Prawo ochrony środowiska [Ustawa z 27 kwietnia 2001]. Zapis ustawy stwierdza, że rozwój zrównoważony to rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zrównoważenia szans dostępu do środowiska poszczególnych społeczeństw lub ich obywateli, zarówno współczesnego, jak i przyszłych pokoleń.

Definicji zrównoważonego rozwoju jest wiele, jednak wszystkie dotyczą trzech podstawowych filarów, jakimi są [Kurtyka 2006, s. 2]:

- efektywność ekonomiczna, dostosowanie technik i technologii wytwórczych do wymogów ochrony zasobów naturalnych,
- troska o środowisko – ochrona naturalnych zasobów,
- równowaga społeczna – tworzenie nowych miejsc pracy i aktywne działania w celu podnoszenia jakości życia.

Według A. Graczyka zrównoważony rozwój to świadoma opcja ukazująca kierunki i mechanizmy zbieżne z systemem maksymalizującym korzyści, osiągnięte w warunkach rynkowych. Dokonuje się on w oparciu o decyzje bazujące na obszarach: gospodarka, społeczeństwo oraz środowisko [Graczyk 2009, s. 99–108]. Wszyscy mamy prawo do korzystania ze środowiska, które jednak powinno być regulowane mechanizmem rynkowym [Graczyk 2000, s. 23–30]. Uwzględnienie rozwiązań rynkowych daje liczne korzyści w aspekcie zrównoważonego rozwoju, do których należą [Graczyk 2013]:

- alokacja zasobów środowiskowych,
- nie pogarszanie, a najlepiej poprawa jakości środowiska,
- ukierunkowanie przedsiębiorczości na działania związane ze zrównoważonym rozwojem,
- pielęgnowanie oraz odtwarzanie środowiska w kierunku funkcji, do której jest predysponowane.

W marketingowej strategii rozwoju turystyki w Polsce akcentuje się rozwój zrównoważony jako [Marketingowa... 2012, s. 12]:

- wzrost zainteresowania turystów obszarami „dziewiczymi”, w których akcentowany jest niski ruch turystyczny, a jednocześnie promowany oryginalny produkt ekoturystyczny,
- akcentowanie jakości produktu oraz przychylne podejście mieszkańców do turystów,
- preferowanie dialogu partnerów jako kierunku harmonijnego i zrównoważonego rozwoju turystyki,
- przywiązywanie większej wagi do wskaźników chłonności i pojemności turystycznej,
- najważniejszym elementem jakości regionu będzie jakość środowiska przyrodniczego,
- większe powiązanie kosztów rozwoju zrównoważonego z turystami, za jakość środowiska pobierane będą odpowiednie opłaty, także wliczone w cenę biletów lotniczych jako wynik kosztów związanych z zanieczyszczeniem atmosfery,
- wprowadzenie na rynek usług turystycznych nowych marek produktów – dostrzegających obcowanie z przyrodą,
- ekologiczne wychowanie turystów.

European Federation of Natural and National Parks definiuje turystykę zrównoważoną jako każdą turystykę podtrzymującą ekologiczną przyszłość regionu z za-

chowaniem wartości zasobów naturalnych i kulturowych [*Parks...* 1994, s. 38]. Szerzej to pojęcie interpretuje Światowa Organizacja Turystyki, dla której jest to koncepcja rozwoju systemu turystycznego w skali globalnej, odnosząca się do wszystkich miejsc i rodzajów turystyki, promująca ochronę środowiska przyrodniczego [*Blueprint...* 2003]. Rdzeniem koncepcji turystyki zrównoważonej, z nastawieniem jej na przebywanie w środowisku przyrodniczym, jest ekoturystyka, określana przez Międzynarodowe Towarzystwo Ekoturystyczne TIES jako „świadoma podróż do miejsc przyrodniczych, która z jednej strony pomaga chronić środowisko naturalne, a z drugiej – podtrzymuje dobrobyt lokalnych mieszkańców” [Herliczek 1996]. Wiele organizacji (np. United Nations Environment Programme, World Tourism Organisation) określa ekoturystykę jako formę turystyki zrównoważonej podkreślającą podróżowanie do natury z jednoczesną jej ochroną lub jako ekologicznie odpowiedzialny wypoczynek połączony z troską o wartości środowiska naturalnego [*Quebec...* 2002].

5. Przyroda jako turystyczna wizytówka zasobów naturalnych

C.S. Lewis [1985, s. 47] zaznaczył, że bytem abstrakcyjnym nazwali przyrodę już greccy filozofowie związani z ruchem presokratejskim. To według nich „otaczająca nas ogromna różnorodność zjawisk mogłaby być ujęta pod jedną nazwą i omawiana jako pojedynczy obiekt”. Przyroda urosła do rangi bogini i stała się elementem relacji łączącym naturalne zjawiska i krajobrazy z miejscem pracy i wypoczynku człowieka.

Przyroda jest tworzona przez naturę, a następnie kształtowana przez zjawiska historyczne, geograficzne i społeczne. Przyroda jest jednocześnie widowiskiem, spektaklem, obiektem piękna, przestrzenią rekreacyjną, obiektem do konsumpcji, który należy pielęgnować i chronić [Macnaghten, Urry 2005, s. 27, 37].

Jak podkreśla E. Kolbuszewska [2007, s. 7], przyroda jest ściśle związana z turystyką, której korzeni kulturowego oblicza i kształtu należy upatrywać w początkach XIX wieku, kiedy to lubiący „widoki niezwykle i nowe” wędrowcy i podróżnicy, odrzucając zabobonny strach oraz lęki towarzyszące takim wyprawom, wtargnęli w przestrzeń dotąd mało znane, dzikie i groźne, wtargnęli w świat przyrody i miejsca, które długo uchodziły za nieprzyjazne człowiekowi.

Często wrażenie, jakie wywiera na turystach przyroda, potęgowane jest poprzez objęcie jej wartości prawną ochroną, co znajduje swój wyraz w aktywnej polityce poszczególnych krajów Unii Europejskiej i świata. Doprowadziło to do sformułowania w 2007 roku dokumentu Komisji Europejskiej – *Agendy dla zrównoważonej i konkurencyjnej turystyki europejskiej*. Przyroda w oczach turystów jest skomplikowanym systemem, w skład którego wchodzi cały świat organizmów żywych wraz ze środowiskiem ich życia i zależnościami przyrodniczymi. Przyroda pełni funkcje ekologiczne związane z utrzymaniem życia wszystkich organizmów żywych występujących na Ziemi, a ochrona przyrody stanowi społeczne funkcje, nazwane w UE usługami ekosystemów [Ecosystem 2009].

Specyfika środowiska przyrodniczego i kondycja ekosystemów w istotny sposób kształtuje funkcje środowiskowe, przyczynia się do rozwoju ekoturystyki oraz [Kamieniecka, Wójcik 2010, s. 10]:

- utrzymuje i reguluje stosunki klimatyczne oraz wodne,
- dostarcza wrażeń i natchnień związanych z urokiem przyrody,
- wpływa na zjawiska fotosyntezy i obiegu składników odżywczych niezbędnych w procesie wzrostu i produkcji biomasy.

Dlatego konieczna wydaje się ochrona wartości przyrodniczych środowiska naturalnego, gdyż przy obecnym tempie degradacji środowiska naturalnego zakłada się, że około 11% cennych przyrodniczo obszarów na świecie może nie dotrzeć do roku 2050, a około 80% chronionych siedlisk przyrodniczych w UE jest poważnie zagrożonych. Duże znaczenie w zachowaniu wartości przyrodniczych regionów ma wprowadzenie sieci Natura 2000, której celem jest ochrona zagrożonych gatunków zwierząt i roślin oraz pełnego spektrum różnorodności biologicznej Europy. Obszary Natura 2000 to specyficzna ochrona wartości środowiska przyrodniczego, obejmująca zachowanie [Kamieniecka, Wójcik 2010]:

- siedlisk, gatunków i szczególnych wartości przyrodniczych poszczególnych krajów członkowskich UE,
- struktury i funkcji siedlisk przyrodniczych,
- miejsc o bogatej populacji występowania określonych gatunków,
- miejsc o dużym zagęszczeniu występowania populacji gatunków szczególnej troski.

6. Przyroda jako motyw podróżowania w opinii mieszkańców woj. podkarpackiego

Walory turystyczne interpretowane jako wartość środowiska, nie tylko przyrodniczego, to także wartości kulturowe stanowiące magnes przyciągający turystów [Radecki 2011, s. 18]. Przyroda ze wszystkimi składnikami staje się podstawowym motywem podróżowania, a różnorodność biologiczna przybiera postać atutu ukazującego atrakcyjność danego regionu. Turyści podczas wypoczynku w środowisku przyrodniczym najczęściej akcentują aktywny w nim wypoczynek, związany głównie z wędrowkami pieszymi, wycieczkami rowerowymi, jazdą konną, żeglarstwem i narciarstwem (tab. 1 i 2).

Analiza wariancyjna, przeprowadzona względem płci respondentów, wykazała istotny statystycznie wpływ płci na trzy preferencje zachowań turystycznych. Preferencje: spacerowanie po lesie i narciarstwo, charakteryzują się większym zainteresowaniem wśród kobiet, a preferencja obserwacja przyrody – wśród mężczyzn. Pozostałe preferencje nie są natomiast uzależnione od płci respondenta.

Z przedstawionych wyników badań można wywnioskować, że zarówno kobiety, jak i mężczyźni w większym stopniu preferują aktywną formę wypoczynku, ale

Tabela 1. Preferencje zachowań turystycznych w zależności od płci respondenta

Płeć	Spacery po lesie		Wędrówki górskie		Zbieranie darów przyrody		Spotkania na łonie natury		Żeglarstwo	
	$\bar{x}$	s_d	$\bar{x}$	s_d	$\bar{x}$	s_d	$\bar{x}$	s_d	$\bar{x}$	s_d
Kobiety	4,31	1,05	3,68	1,36	3,71	1,24	3,82	1,19	2,29	1,35
Mężczyźni	4,14	1,13	3,68	1,33	3,64	1,31	3,71	1,29	2,38	1,42
Wyniki analizy wariancyjnej										
F	8,27*		0,00		1,10		2,45		1,25	
p_{gran}	0,004		0,994		0,294		0,118		0,264	

Płeć	Obserwacja przyrody		Zwiedzanie terenów objętych ochroną		Wycieczki rowerowe		Jazda konna		Narciarstwo	
	$\bar{x}$	s_d	$\bar{x}$	s_d	$\bar{x}$	s_d	$\bar{x}$	s_d	$\bar{x}$	s_d
Kobiety	3,83	1,21	3,48	1,25	4,02	1,17	2,91	1,49	2,44	1,43
Mężczyźni	3,73	1,21	3,39	1,33	3,90	1,22	2,92	1,53	2,70	1,54
Wyniki analizy wariancyjnej										
F	2,64		1,91		3,63		0,00		10,12*	
p_{gran}	0,105		0,167		0,057		0,951		0,001	

Symbol * oznacza, że wartość obliczona testu F pozwala na odrzucenie hipotezy zerowej przy $p = 0,05$.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

w jej łagodniejszym wymiarze, niewymagającym specjalnych predyspozycji zdrowotnych i wytrzymałościowych. Dlatego w praktyce zaleca się zwrócenie większej uwagi na jakość oferowanej infrastruktury w postaci szlaków turystycznych i rowerowych oraz punktów widokowych, z jednoczesnym poszanowaniem i zachowaniem wartości piękna przyrody. W przygotowaniu oferty narciarskiej trzeba szczególnie ostrożnie podejść do tworzenia nowych szlaków zjazdowych, które w istotny sposób przyczyniają się do niszczenia bioróżnorodności, a w większym stopniu faworyzować szlaki do narciarstwa biegowego.

Analiza wariancyjna, w odniesieniu do wieku respondentów, wykazała istotny statystycznie wpływ wieku na trzy preferencje wypoczynku na wsi, dotyczące: zbierania darów przyrody, zwiedzania terenów objętych ochroną i wycieczek rowerowych. Pozostałe preferencje natomiast nie zależą od wieku respondenta.

Analiza testem NIR pozwala na stwierdzenie, że:

- preferencja zbieranie darów przyrody jest istotnie najsłabsza wśród respondentów grupy wiekowej 15–25 lat, a najbardziej zdecydowana – wśród respondentów grupy wiekowych powyżej 36 lat,
- preferencja zwiedzanie terenów objętych ochroną jest istotnie słabsza wśród respondentów grupy wiekowej 15–25 lat, w porównaniu z preferencją pozostałych grup wiekowych,

Tabela 2. Preferencje zachowań turystycznych w zależności od wieku respondenta

Wiek	Spacery po lesie		Wędrówki górskie		Zbieranie darów przyrody		Spotkania na łonie natury		Żeglarstwo	
	$\bar{x}$	s_d	$\bar{x}$	s_d	$\bar{x}$	s_d	$\bar{x}$	s_d	$\bar{x}$	s_d
15-18	4,05	1,21	3,55	1,39	3,46	1,33	3,86	1,12	2,20	1,27
19-25	4,26	1,09	3,82	1,28	3,54	1,25	3,74	1,23	2,38	1,36
26-35	4,25	1,05	3,74	1,35	3,69	1,26	3,66	1,28	2,42	1,39
36-50	4,29	1,10	3,58	1,38	3,82	1,28	3,80	1,26	2,33	1,45
Powyżej 50 lat	4,18	1,06	3,61	1,32	3,78	1,25	3,87	1,23	2,24	1,36
Wyniki analizy wariancyjnej										
F	1,44		2,08		3,42*		1,25		0,99	
P_{gran}	0,219		0,081		0,009		0,287		0,411	

Wiek	Obserwacja przyrody		Zwiedzanie terenów objętych ochroną		Wycieczki rowerowe		Jazda konna		Narciarstwo	
	$\bar{x}$	s_d	$\bar{x}$	s_d	$\bar{x}$	s_d	$\bar{x}$	s_d	$\bar{x}$	s_d
15-18	3,72	1,21	3,26	1,25	4,18	1,04	3,00	1,44	2,68	1,53
19-25	3,70	1,19	3,24	1,24	4,08	1,11	2,98	1,49	2,63	1,48
26-35	3,72	1,25	3,56	1,23	3,94	1,17	2,87	1,50	2,51	1,51
36-50	3,89	1,19	3,51	1,36	3,86	1,26	2,96	1,56	2,61	1,49
Powyżej 50 lat	3,87	1,22	3,58	1,29	3,83	1,33	2,73	1,49	2,36	1,41
Wyniki analizy wariancyjnej										
F	1,69		4,15*		3,20*		1,25		1,60	
P_{gran}	0,150		0,002		0,013		0,289		0,172	

Symbol * oznacza, że wartość obliczona testu F pozwala na odrzucenie hipotezy zerowej przy $p = 0,05$.

Jednakowy symbol literowy przy wartościach średniej oznacza brak istotnych różnic w teście NIR.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

- preferencja wycieczki rowerowe jest istotnie najsłabsza wśród respondentów grup wiekowych powyżej 36 lat, a najbardziej zdecydowana wśród respondentów grup wiekowych 15–25 lat.

Podsumowując przeprowadzone badania, można stwierdzić, że przyroda jest ważnym motywem wyboru miejsca wypoczynku, akcentując przede wszystkim możliwość relaksu duchowego i fizycznego w otoczeniu jej piękna oraz obserwację zjawisk – tych groźnych i przyjaznych dla turystów – ją kształtujących.

Perspektywy i wyzwania turystyki w aspekcie zrównoważonego wykorzystania zasobów naturalnych w dużym stopniu dotyczą racjonalnego przygotowania infrastruktury oraz odpowiedniego udostępnienia zasobów przyrodniczych. W ekoturystyce należy zwrócić większą uwagę na produkty podkreślające wartość zwiedzanych obszarów przyrodniczych, szczególnie o wartości regionalnej. Należy stworzyć

także odpowiednią ilość dobrych jakościowo (skala trudności, oznakowanie) szlaków turystycznych, przeznaczonych do wędrówek pieszych, oraz szlaków rowerowych, wyposażonych w odpowiednie miejsca do obserwacji przyrody (zarówno dla osób starszych, jak i młodzieży). Oczywiście przygotowanie tej infrastruktury wymaga także zachowania wszelkich zasad ochrony przyrody i bioróżnorodność

7. Zakończenie

Rozważania dotyczące gospodarki turystycznej w koncepcjach zrównoważonego wykorzystania zasobów naturalnych nasuwają kilka pytań bezpośrednio związanych z rozwojem zrównoważonym turystyki, a dotyczących głównie zachowań podmiotów rynku turystycznego: turystów, organizatorów oraz państwa.

Turyści w trakcie penetrowania środowiska przyrodniczego powinni szczególną uwagę zwrócić na niepozostawianie wszelkiego typu zanieczyszczeń i niehałasowanie w miejscu przebywania oraz uszanowanie wartości różnorodności biologicznej i przyrody nieożywionej. Badani turyści, przebywając w środowisku przyrodniczym, w największym stopniu doceniają spacer po lesie oraz wycieczki rowerowe, w najmniejszym zaś stopniu żeglarstwo i narciarstwo. Badania pozytywnie zweryfikowały hipotezę, że najpopularniejszą formą przebywania na łonie natury jest bliski związek turysty z przyrodą, akcentujący zwiedzanie obszarów prawnie chronionych oraz ich spokojną obserwację.

Należy zgodzić się z opinią J. Kamienieckiej, która każdego turystę, nawet tego dostrzegającego uroki krajobrazu z okna pojazdu, nazwała gościem w przyrodzie, przybyszem penetrującym przyrodę jako dom zbudowany przez naturę [Kamieniecka, Wójcik 2010]. Należy zgodzić się również ze stwierdzeniem autorki [Kamieniecka 2012, s. 6, 19], że potrzebne jest rozsądne spojrzenie na całokształt decyzji związanych z rynkiem turystycznym, także decyzji politycznych w zakresie ekopolityki turystycznej, definiowanej jako świadoma i celowa działalność człowieka ukierunkowana na odpowiednie wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego z jednoczesną ich ochroną, niezbędna do zrównoważonego rozwoju turystyki w aspekcie uszanowania wartości środowiska przyrodniczego.

Podmioty odpowiedzialne za przygotowanie infrastruktury turystycznej powinny kształtować ją w sposób ograniczający do minimum emisję zanieczyszczeń atmosferycznych oraz racjonalnie wykorzystujący powierzchnię, wodę i energię, a także dostosować architekturę tych obiektów do specyfiki regionu i jego dziedzictwa kulturowego.

Zachowanie wartości zasobów naturalnych Polski oraz ich zrównoważone wykorzystanie turystyczne ma obecnie wymiar strategiczny, dostrzegany także w ekopolityce państwa, która według ustawy Prawo ochrony środowiska [Ustawa z 21 kwietnia 2001] ma na celu stworzenie warunków niezbędnych do realizacji ochrony środowiska. Polityka ta określa szczególnie: cele ekologiczne, priorytety ekologiczne i środki niezbędne do osiągnięcia celów, które powinny być nastawione na system

obejmujący wszelkiego typu decyzje związane z racjonalnym zarządzaniem obszarami turystycznymi, w aspekcie tworzenia infrastruktury turystycznej, a także podnoszenia świadomości ekologicznej turystów.

Literatura

- Alejski W., 1999, *Turystyka w obliczu wyzwań XXI wieku*, ALBIS, Kraków.
- Analiza rozwoju turystyki w województwie podkarpackim w kontekście rozwoju turystyki w Polsce i na świecie*, ASM Centrum Badań i Analiz Rynku, Kutno 2007.
- Blueprint for New Tourism*, World Travel & Tourism Council, London 2003.
- Ecosystem Good and Services. Fack shree Europe*, September 2009, http://ec.europa.eu/environment/nature/info/pubs/paper_en_htm.pdf.
- Graczyk A., 2000, *Teoremat Coase'a a ograniczenia w internalizacji ekologicznych kosztów zewnętrznych*, Prace Naukowe AE we Wrocławiu nr 830, *Ekonomia i międzynarodowe stosunki gospodarcze*, red. B. Fiedor, J. Rymarczyk, Wrocław.
- Graczyk A., 2009, *Mechanizmy rynkowe w ochronie środowiska jako czynnik zrównoważonego rozwoju*, Problemy Ekorozwoju, vol. 4, nr 1.
- Graczyk A., 2013, *Instrumenty rynkowe w zrównoważonym rozwoju*, IX Kongres Ekonomistów Polskich, Warszawa, 28–29.11.2013.
- Herliczek J., 1996, *Where is ecotourism going?*, The Animal Journal, Spring.
- Jan Paweł II, 1999, *Dziękujemy za piękno stworzonego świata*, LR, nr 11.
- Kamieniecka J., 2012, *Świadomość ekologiczna turystów*, Instytut na rzecz Ekorozwoju, Warszawa.
- Kamieniecka J., Wójcik B., 2010, *Natura 2000. ABC dla turystyki*, Instytut na rzecz Ekorozwoju, Warszawa.
- Kolbuszewska E., 2007, *Romantyczne przeżywanie przyrody. Znaczenia, wartości, style zachowań*, A Linea, Wrocław.
- Kurtyka M., 2006, *Koncepcja zrównoważonego rozwoju regionalnego: współpraca między urzędami i władzami lokalnymi a przedsiębiorstwem w okresie restrukturyzacji*, Wydawnictwo Naukowe Bernard Brunhes Polska, Warszawa.
- Levitt T., 1983, *The globalization of markets*, Harvard Business Review, maj/czerwiec.
- Lewis C.S., 1985, *Odrzucony obraz. Wprowadzenie do literatury średniowiecznej i renesansowej*, Znak, Kraków.
- MacCannel D., 2005, *Turysta. Nowa teoria klasy próżniaczej*, Muza, Warszawa.
- Macnaghten P., Urry J., 2005, *Alternatywne przyrody. Nowe myślenie o przyrodzie i społeczeństwie*, Scholar, Warszawa.
- Marketingowa strategia Polski w sektorze turystyki na lata 2012-2020*, 2012, Polska Organizacja Turystyczna, Warszawa, s. 12.
- Meethan K., 2001, *Tourism in Global Society*, Palgrave Macmillan, New York.
- Ojciec Święty Franciszek, 2015, *Encyklika Laudato Si'*, *W trosce o wspólny dom*, Wydawnictwo m. Kraków.
- Parks for Life. Action for Protected Areas in Europe*, 1994, The IUCN Commission on Natural Parks and Protected Areas, IUCN, The World Conservation Union, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.
- Pearce D.W., Turner R.K., 1990, *Economics of Natural Resources and Environment*, Harvester Wheatsheaf, London.
- Podróż patologiczna, czyli obrzęd próżniaka*, Forum 2005, nr 7, s. 96.

- Poller T., 2001, *Bóg, człowiek, natura. Problematyka ekologiczna w nauczaniu Jana Pawła II*, PAN, Kraków.
- Quebec Declaration on Ecotourism*, World Tourism Summit, Quebec, Canada 2002. <http://www.gdrc.org/uem/eco-tour/quebec-declaration.pdf>.
- Radecki W., 2011, *Ochrona walorów turystycznych w prawie polskim*, LEX, Warszawa.
- Tourism 2020 Vision, 2001, vol. 7. Global Forecasts and Profiles of Market Segments, World Tourism Organization, Madrid, http://sete.gr/files/Media/Ebook/110303_Global%20Forecasts%20and%20Profiles%20of%20Market%20Segments.pdf.
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz.U. 2001, nr 62, poz. 627), <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20010620627>.
- Zaręba D., 2000, *Ekoturystyka wyzwania i nadzieje*, PWN, Warszawa.